

Анотація

Соломахи́на О. М. Исследование процессуальных особенностей назначения и проведения судебно-психиатрической экспертизы. — Статья.

Статья посвящена исследованию процессуальных особенностей назначения и проведения судебно-психиатрической экспертизы при рассмотрении гражданских дел в порядке особого производства. Проанализированы особенности назначения экспертизы, формулировка вопросов к эксперту, утверждён порядок проведения судебно-психиатрической экспертизы (медицинские аспекты).

Ключевые слова: особое производство, назначение экспертизы, проведение экспертизы, психическое состояние лица, объект судебно-психиатрической экспертизы, акт экспертизы, заключение эксперта.

Summary

Solomakhina O. M. Research of Remedial Features of Appointment and Carrying Out of Judicial-Psychiatric Examination. — Article.

The following article is dedicated to the research of procedural peculiarities of the appointment and conducting of the judicial — psychiatric examination while considering civil cases in a court in the order of special proceeding. Are analyzed the main features of appointment of the judicial — psychiatric examination, statement and formulation of the questions made to an expert, order confirmation of conducting of the judicial — psychiatric examination (medical aspects).

Key words: special proceeding, appointment of the examination, conducting of the examination, mental condition of the person, the object of the judicial — psychiatric examination, the act of examination, the expert's statement.

УДК 347.942/943:347.626.6

Ю. Ю. Цал-Цалко

СУДОВІ ДОКАЗИ У СПРАВАХ ЩОДО ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Зважаючи на те, що основним завданням і обов'язком суду при розгляді і вирішенні справ щодо поділу спільного майна подружжя є з'ясування реальних (дійсних) взаємовідносин сторін, а також захист і охорона порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи інтереса осіб саме шляхом винесення законного і обґрунтованого рішення, то відповідно з'ясування цих взаємовідносин можливе лише шляхом дослідження та обов'язкової оцінки доказів стосовно даної категорії справ, які надаються суду безпосередньо учасниками цього процесу.

Висновок про наявність чи відсутність певних обставин справи й пов'язаних з ними суб'єктивних прав та обов'язків сторін досягається судом шляхом дослідження й використання ним у судовому процесі передбачених процесуальним законодавством інструментів судового доказування: доказів, засобів доказування [1, 56].

Перецінити значення доказів у сучасному цивільному судочинстві дуже складно, оскільки належне і достатнє підтвердження всіх юридичних обставин — це запорука подальшого об'єктивного вирішення справи.

© Ю. Ю. Цал-Цалко, 2010

Відповідно до ч. 1 ст. 57 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані відповідно до ч. 2 ст. 57 ЦПК України встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів, тобто за допомогою засобів доказування. Доречно зауважує П. А. Лупинська, що засоби доказування не виступають як докази, за їх допомогою встановлюються або спростовуються певні факти, які виконують роль доказів [2, 121].

Джерелом відомостей про факти і обставини, що мають значення для справ про поділ спільного майна подружжя, можуть бути пояснення сторін або представників сторін, третіх осіб або їхніх представників, допитаних як свідків про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Як зазначає Д. Д. Лупеник, жоден з доказів не має більшого інформаційного навантаження, ніж пояснення сторін, що, у свою чергу, дозволяє ширше застосовувати даний засіб доказування та більше довіряти цим поясненням і, знявши мотив до перекручування фактів на свою користь під загрозою відповідальності, суд зможе визнавати такі пояснення сторін чи третіх осіб достатнім доказом на підтвердження будь-якої обставини [3, 32]. Саме сторонам і третім особам, безпосереднім учасникам подій, які обговорюються в судовому процесі, краще, ніж будь-кому, відомі обставини, які повинен установити суд. Проте суттєво важливим моментом є те, що доказове значення для суду мають не всі пояснення сторін і інших осіб, що беруть участь у справі, а лише ті пояснення, які містять в собі відомості про обставини і факти, що мають значення безпосередньо для справ щодо поділу спільного майна подружжя. Таким чином, на нашу думку, цілком правильно зазначає М.А. Гурвич, що як доказ може розглядатися не все те, що говорить сторона в процесі, а тільки та частина їхніх пояснень, в якій сторони сповіщають суду відомості про факти, що мають юридичне або доказове значення [4, 117].

Судове рішення не може вважатися обґрунтованим, якщо воно ухвалене з посиланням лише на пояснення сторін, які не проаналізовані в сукупності з іншими доказами [5, 169].

У розгляді справ щодо поділу спільного майна подружжя суттєву роль відіграють показання свідків. Показання свідка відповідно до ст. 63 ЦПК України — це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Свідки не є юридично зацікавленими в результаті справи особами, але вони повинні бути здатні правильно сприймати і відтворювати факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Як правило, у справах щодо поділу спільного майна подружжя показання свідків зводяться щодо складу майна, що знаходилося у володінні, користуванні і розпорядженні подружжя. Фактичні дані, повідомлені свідками у справах щодо поділу спільного майна подружжя, відносяться до особистих доказів, разом з поясненнями сторін, третіх осіб і їхніх представників.

При розгляді справ щодо поділу спільного майна подружжя, напевно, найважливішим є надання суду суб'єктами цього процесу і дослідження судом письмових доказів. Дослідження письмових доказів є перевіркою достовірності доказу, перевіркою з погляду як його належного оформлення, так і змісту по суті.

У справах щодо поділу спільного майна подружжя письмовими доказами, тобто документами, які містять відомості про обставини, які мають значення безпосередньо для розгляду справ даної категорії, можуть бути: свідоцтво (копія) про реєстрацію шлюбу, у разі його припинення — свідоцтво про припинення шлюбу, копії свідоцтв про народження дітей, якщо у подружжя є спільні діти; особливо важливе значення для судового розгляду спорів щодо поділу майна подружжя мають правовстановлювальні документи, зокрема, договори купівлі-продажу, довічного утримання, міни, дарування, кредитні договори, договори про виділ в натурі частки нерухомого майна, про поділ майна, свідоцтва про право власності, свідоцтва про право на спадщину; дублікати правовстановлювальних документів, виданих державними та приватними нотаріусами, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, органами приватизації, копії архівних документів, видані державними архівами; довідки щодо розміру заробітку та інших доходів, довідки органів державної реєстрації прав на нерухоме майно і операції з ним, про приналежність окремих об'єктів нерухомості, генеральні довіреності, бухгалтерські і платіжні документи, зокрема, довідки про внесення пайових внесків, квитанції про сплату податків і зборів, про внесені страхові і комунальні платежі, квитанції про придбання певних речей; документи органів державної технічної реєстрації: акти про прийом об'єктів нерухомості в експлуатацію, паспорти технічних засобів; акт опису майна із зазначенням його вартості й часу придбання. До письмових доказів також відносяться рішення і ухвали суду, вироки, протоколи здійснення процесуальних дій, протоколи судових засідань.

Письмові докази відносяться до особистих доказів, на їх формування впливають особисті якості людини: освіта, спеціальність, вік, спостережливість, заінтересованість, розвиненість органів чуття, душевний стан. Сукупність цих фактів і визначає об'єктивність і повноту отримання і закріплення відомостей [6, 11].

Речовими доказами відповідно до ч. 1 ст. 65 ЦПК України є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами у справах щодо поділу спільного майна подружжя можуть бути безпосередньо всі предмети (об'єкти) матеріального світу, які належать подружжю на праві спільної сумісної власності і підлягають поділу (квартира, будинок, ключі від такої нерухомості, земельна ділянка, гараж, картина, автомобіль, телевізор, антикварна річ, фотографії даних об'єктів та інші).

В процесі дослідження доказів і встановлення обставин, які мають значення для справ щодо поділу спільного майна подружжя, суд може зштовхнутися з необхідністю отримання відомостей про факти і обставини, які мають зна-

чення для справи від кваліфікованих фахівців. Аналіз цих відомостей може бути найбільш достовірно здійснений експертом, фахівцем в тій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, спеціальні знання якої необхідні для даних справ. Відповідно до ст. 66 ЦПК України висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом. Від того, наскільки правильно буде проведена експертиза і зафіксовані її висновки, багато в чому залежить обґрунтованість судового рішення.

У справах щодо поділу спільного майна подружжя експертизу може бути призначено судом за заявою осіб, які беруть участь у даних справах. У судовій практиці доволі часто виникає необхідність проведення судово-товарознавської експертизи, оскільки за загальним правилом вартість майна зазначається позивачем у змісті позовної заяви, а у разі виникнення спору щодо вартості цього майна або окремих речей виникає потреба у проведенні товарознавської експертизи і у результаті її проведення отримання відповідного висновку щодо встановлення дійсної (ринкової) вартості спірного майна. Також при вирішенні даної категорії справ може виникнути питання про проведення судово-технічної експертизи документів та почеркознавчої експертизи для встановлення давності складання розписок та інших документів, внесення до них змін. А у разі якщо до складу спірного майна входить житловий будинок — може виникнути необхідність ініціювати питання про проведення будівельно-технічної експертизи.

Необхідно відмітити, що у судовій практиці при поділі спільного майна подружжя часто виникає проблема, пов'язана з фальсифікацією доказів. Як відмічають у літературі, особа, яка фальсифікує докази при поділі спільного майна подружжя, найчастіше має дві мети: це виключити спільне майно із розподілу шляхом доказування, що майно ніколи не існувало, або воно було відчужене до поділу одним з подружжя в інтересах сім'ї, викрадено або іншим чином витрачено, або не є спільно нажитим і належить одному з подружжя або третім особам та зменшити реальну частку одного з подружжя в спільному майні шляхом доказування, що у подружжя є спільні борги, які погашаються одним з подружжя, що майно, яке належить одному з подружжя, є спільним, а також шляхом заниження вартості майна, на яку претендує один з подружжя (зацікавлений), і завищення вартості іншої частини спірного майна [7, 39].

Для запобігання фальсифікації доказів у справах щодо поділу спільного майна подружжя необхідно у першу чергу забезпечити позов, тобто накласти арешт на спірне майно. На практиці суди не завжди приймають міри для забезпечення позову, незважаючи на заяву позивача (відповідача). Інколи в процесі накладання арешту на майно допускаються порушення закону (не попереджують сторону про можливу кримінальну відповідальність за розтрату майна, не роблять в акті опису детального опису майна, яке забезпечує його ідентифікацію), які сприяють в майбутньому хованню майна зацікавленою стороною і фальсифікації доказів у справі. Для встановлення факту фальсифікації доказів у випадку пред'явлення стороною фіктивних платіжних документів не-

обхідно направляти запити до податкових органів для з'ясування факту існування організацій і осіб, які видали платіжні документи, їх місцезнаходження і сфери діяльності. При цьому необхідно враховувати, що деякі організації, які реалізують цінне майно (меблі, побутову техніку, антикваріат та ін.), ведуть облік покупців по дисконтних картках або покупці скористалися доставкою товару додому, таким чином ці дані також можливо витребувати і надати їм оцінку поряд з іншими доказами у справах щодо поділу спільного майна подружжя.

Отже, цивільне процесуальне законодавство зобов'язує суд повно, всебічно, об'єктивно виявляти дійсні обставини справи і надає суду можливість зробити кінцевий висновок щодо всіх пред'явлених та досліджених доказів у справі. Відповідно до ст. 212 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, при цьому жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення. Беручи до уваги той факт, що процес оцінювання доказів є логічною, інтелектуальною діяльністю судді, важливе значення має рівень його правосвідомості. При оцінюванні доказів суддя повинен володіти особливим правовим мисленням та, не перевищуючи межі наданого процесуальним законом права дискреції, постановити мотивоване, законне та справедливе рішення [8, 43]. Аналогічної думки дотримується і О. В. Барабикіна, яка зазначає, що з точки зору психології, пізнавальна діяльність судді включає у себе осмислювання безпосередньо прийнятих та досліджених доказів та винесення на їх основі обґрунтованого рішення [9, 113]. Таким чином, результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Література

1. Тертишніков Р. В. Співвідношення доказів і засобів доказування у цивільному судочинстві // Проблеми законності. — 2007. — Вип. 92. — С. 55–60.
2. Лупинская П. А. О проблемах теории судебных доказательств // Советское государство и право. — 1960. — № 10. — С. 121.
3. Луспенік Д. Д. Допит сторін, третіх осіб, їх представників як свідків (під присягою) у цивільному процесі: проблеми теорії і судової практики та шляхи їх вирішення // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 3. — С. 28–34.
4. Гурвич М. А. Лекции по советскому гражданскому процессу / М. А. Гурвич. — М.: ВЮЗИ, 1950. — 436 с.
5. Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. — М., 2004. — 272 с.
6. Коломыцев В. И. Письменные доказательства по гражданским делам / В. И. Коломыцев. — М.: Юрид. лит., 1978. — 194 с.
7. Чурилов Ю. Фальсификация доказательств по делам о разделе общего имущества супругов // Законность. — 2006. — № 2. — С. 39–40.
8. Ющенко Т. В. Дискреційні повноваження суддів та їх роль у цивільному процесі // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 2. — 2009. — С. 41–44.
9. Барабикіна О. В. Повышение эффективности доказывания в гражданском судопроизводстве // Вестник Саратовской государственной академии права. — 2007. — № 3. — С. 112–115.

Анотація

Цал-Цалко Ю. Ю. Судові докази у справах щодо поділу спільного майна подружжя. — Стаття. У статті автор аналізує значення судових доказів у справах щодо поділу спільного майна

подружжя, зазначає певні засоби доказування та їх особливості у рамках розглядаємої категорії справ. Особливу увагу звертається на проблему фальсифікації доказів у справах щодо поділу спільного майна подружжя та пропонуються шляхи її вирішення.

Ключові слова: подружжя, спільне майно, поділ майна, судові докази, засоби доказування, фальсифікація доказів.

Аннотація

Цал-Цалко Ю. Ю. Судебные доказательства по делам относительно раздела общего имущества супругов. — Статья.

В статье автор анализирует значение судебных доказательств по делам относительно раздела общего имущества супругов, отмечает некоторые средства доказывания и их особенности в рамках рассматриваемой категории дел. Отдельное внимание обращается на проблему фальсификации доказательств по делам относительно раздела общего имущества супругов и предлагаются пути ее решения.

Ключевые слова: супруги, общее имущество, раздел имущества, судебные доказательства, средства доказывания, фальсификация доказательств.

Summary

Tsal-Tsalko Y. Y. Court's Evidences in Affairs About Sectioning of the Common Property of Married Couple. — Article.

In the article the author examines the significance of evidence in court cases concerning the division of joint property of spouses, some means of proof and features within category of cases that are discussed are pointed. Special attention is drawn to the problem of falsification of evidence in cases concerning the division of joint property of spouses, ways of its solving are proposed.

Keywords: judgement, marriage, common property, division of property, court evidence, means of proof, evidence tampering.